

MAT1030 – Diskret Matematikk

Forelesning 12: Relasjoner

Dag Normann

Matematisk Institutt, Universitetet i Oslo

24. februar 2010

(Sist oppdatert: 2010-02-24 12:36)

Kapittel 5: Relasjoner

Repetisjon

- En **relasjon** på en mengde A er en delmengde $R \subseteq A \times A = A^2$.
- Vi har satt navn på visse egenskaper relasjoner som oppstår i anvendelser ofte kan ha.

Definisjon

- En relasjon R på en mengde A kalles:
  - **Refleksiv** hvis xRx for alle $x \in A$.
  - **Irrefleksiv** hvis vi ikke har noen $x \in A$ slik at xRx .
  - **Symmetrisk** hvis xRy medfører yRx for alle $x, y \in A$.
  - **Antisymmetrisk** hvis $xRy \wedge yRx$ medfører at $x = y$ for alle $x, y \in A$.
  - **Transitiv** hvis $xRy \wedge yRz$ medfører xRz for alle $x, y, z \in A$.

Ekvivalensrelasjoner

En viktig klasse av relasjoner er **ekvivalensrelasjonene**. La oss se på noen eksempler før vi gir den formelle definisjonen.

Eksempel

a) La $A = \{0, \dots, 9\}$.

Hvis a og b er elementer i A lar vi aRb hvis $a - b$ er delelig med 3.

Vi ser at R deler A opp i tre disjunkte mengder $B = \{0, 3, 6, 9\}$, $C = \{1, 4, 7\}$ og $D = \{2, 5, 8\}$, hvor hver mengde består av tall som står i innbyrdes relasjon til hverandre, mens vi ikke har noen R -forbindelser på mengdene imellom.

Ekvivalensrelasjoner

Eksempel (Fortsatt)

b) La $A = \mathbb{R}^2$ og la

$$(x, y)R(u, v) \Leftrightarrow x^2 + y^2 = u^2 + v^2.$$

Vi ser at to punkter står i R-relasjon til hverandre nøyaktig når avstanden til origo er den samme.

Denne relasjonen deler $\mathbb{R}^2$ opp i uendelig mange disjunkte mengder, nemlig sirklene om origo med radius r for $r \geq 0$.

Ekvivalensrelasjoner

Eksempel (Fortsatt)

c) La $A = \mathbb{Q}$ og la pRq om p og q har den samme *heltallsverdien*. Heltallsverdien til et tall p er det største hele tallet $a \leq p$.

I alle disse eksemplene har vi definert en relasjon R ved at to objekter står i relasjon til hverandre når de deler en viss felles egenskap.

Det er denne typen relasjoner vi vil kalle *ekvivalensrelasjoner*.

Ekvivalensrelasjoner

- Uansett hvilken egenskap det vil være snakk om, vil ethvert objekt dele denne egenskapen med seg selv.
Vi vil altså kreve av en ekvivalensrelasjon at den skal være *refleksiv*.
- Hvis a og b deler en egenskap, kan vi også snu på ordstillingen og si at b og a deler denne egenskapen.
- Det er altså et rimelig krav til at en relasjon skal kalles en ekvivalensrelasjon at den er *symmetrisk*.
- Hvis a og b deler en egenskap, og b og c deler den samme egenskapen, er den også felles for a og c .
Vi vil kreve av en ekvivalensrelasjon at den skal være *transitiv*.

Ekvivalensrelasjoner

- Det viser seg at disse tre egenskapene er tilstrekkelige til å fange opp intuisjonen vår om å formalisere det uformelle “dele visse egenskaper”.
Den formelle definisjonen er:

Definisjon

La R være en relasjon på en mengde A .

Vi kaller R en *ekvivalensrelasjon* om R er refleksiv, symmetrisk og transitiv.

Ekvivalensklasser

- En viktig egenskap ved en ekvivalensrelasjon R på en mengde A er at R deler A opp i disjunkte mengder av parvis ekvivalente elementer i A .
(Disjunkt betyr at snittet er tomt.)
- Disse mengdene kaller vi **ekvivalensklasser**.
- Vi skal vise denne egenskapen ved ekvivalensrelasjoner helt generelt, men la oss se på noen eksempler først.

Ekvivalensklasser

Eksempel

- La $A = \{0, 1, 2, 3, 4, 5\}$
- La $R = \{(0, 0), (0, 1), (1, 0), (1, 1), (2, 2), (3, 3), (3, 4), (3, 5), (4, 3), (4, 4), (4, 5), (5, 3), (5, 4), (5, 5)\}$
- I utgangspunktet er det ikke så lett å se hvilke egenskaper R har, men beskriver vi R på matriseform blir bildet klarere:

Ekvivalensklasser

Eksempel (Fortsatt)

T	T	F	F	F	F
T	T	F	F	F	F
F	F	T	F	F	F
F	F	F	T	T	T
F	F	F	T	T	T
F	F	F	T	T	T

Vi ser at aRb hvis og bare hvis a og b tilhører den samme av delmengdene $\{0, 1\}$, $\{2\}$ og $\{3, 4, 5\}$.

Ekvivalensklasser

Eksempel

- Vi definerer relasjonen R på $\mathbb{R}^2$ ved $(x, y)R(u, v)$ om $x + y = u + v$.
- R er en ekvivalensrelasjon.
- Hvis $x + y = k$ vil $(x, y)R(u, v)$ **hvis og bare hvis** $u + v = k$.
- Denne relasjonen deler planet opp i uendelig mange disjunkte deler, hvor delene er alle linjene med stigningstall -1

Ekvivalensklasser

Definisjon

La R være en ekvivalensrelasjon på en mengde A og la $a \in A$.
Vi lar **ekvivalensklassen** til a være

$$E(a) = \{b \in A \mid aRb\}.$$

Ekvivalensklasser

Teorem

La R være en ekvivalensrelasjon på mengden A , $E(a)$ ekvivalensklassen til $a \in A$.

- For alle $a \in A$ vil $a \in E(a)$.
- Hvis aRb vil $E(a) = E(b)$.
- Hvis $\neg(aRb)$ vil $E(a) \cap E(b) = \emptyset$

Ekvivalensklasser

Dette teoremet sier nettopp at hvis R er en ekvivalensrelasjon på A , så vil vi dele A opp i disjunkte klasser av parvis ekvivalente elementer.

Bevis

Siden aRa vil $a \in E(a)$. Dette viser a).

La aRb . Skal vise at $E(a) = E(b)$.

Siden vi da også har at bRa er det nok å vise at $E(b) \subseteq E(a)$ for å vise b).

Så la $c \in E(b)$.

Da vil $aRb \wedge bRc$ så aRc fordi R er transitiv.

Det betyr at $c \in E(a)$.

Siden $c \in E(b)$ var valgt vilkårlig, kan vi slutte at $E(b) \subseteq E(a)$.

Ekvivalensklasser

Bevis (Fortsatt)

Til sist, anta at $c \in E(a) \cap E(b)$.

Da vil $aRc \wedge bRc$.

Ved symmetri og transitivitet for R følger det at aRb .

Snur vi dette argumentet på hodet, får vi at

$$\neg(aRb) \Rightarrow E(a) \cap E(b) = \emptyset.$$

Dette viser c), og teoremet er bevist.

Ekvivalensklasser

Oppgave

La A være en mengde og la R og S være ekvivalensrelasjoner på A .

La $T = S \cap R$

- Forklar hvorfor vi har at aTb hvis og bare hvis $aRb \wedge aSb$ for alle a og b i A .
- Vis at T er en ekvivalensrelasjon.
- Finn et eksempel hvor $R \cup S$ ikke er en ekvivalensrelasjon.

Ordninger

- En annen type relasjoner som forekommer ofte er **ordninger**.
- Vi har en ordning når vi formaliserer “mindre eller lik”, “er svakere enn” og tilsvarende forhold.
- Vi tar definisjonen først, og illustrerer den med noen eksempler etterpå.
- Vi følger boka og definerer:

Ordninger

Definisjon

La A være en mengde med en relasjon R .

Vi kaller R en **partiell ordning** hvis

- R er *refleksiv*
- R er *transitiv*
- R er *antisymmetrisk*.

Ordninger

Eksempel

- La $\mathcal{E}$ være en universell mengde, og $\subseteq$ være inklusjonsordningen på potensmengden til $\mathcal{E}$.
    - $\subseteq$ er *refleksiv* fordi $A \subseteq A$ for alle mengder A .
    - $\subseteq$ er *transitiv* fordi $A \subseteq B$ og $B \subseteq C$ alltid vil medføre at $A \subseteq C$
    - $\subseteq$ er *antisymmetrisk* fordi $A = B$ når $A \subseteq B$ og $B \subseteq A$.
- Dette viser at $\subseteq$ er en partiell ordning.

Ordninger

Eksempel (Fortsatt)

- b) La $\leq$ være den vanlige “mindre-eller-lik” relasjonen på $\mathbb{J}$.
 $\leq$ er opplagt både refleksiv, transitiv og antisymmetrisk, så $\leq$ er en partiell ordning.
 $<$ er derimot **IKKE** en partiell ordning, fordi $<$ ikke er *refleksiv*.
- c) Hvis vi ordner studentene i MAT1030 etter oppnådd karakter, med A øverst, F langt nede, men “ikke møtt” og “trukket seg før eksamen” enda lenger nede, har vi ikke en partiell ordning.
Siden det er mer enn 8 studenter, må minst to stykker lide samme MAT1030-skjebne.
Disse vil stå likt, men være forskjellige personer.
Det betyr at denne relasjonen ikke er *antisymmetrisk*

Ordninger

- Det er en viktig forskjell mellom ordningen av potensmengden til $\mathcal{E}$ og ordningen av $\mathbb{J}$.
- Hvis vi har to tall a og b vil en av tre holde:
  1. $a = b$
  2. $a < b$
  3. $b < a$
- For inklusjon har vi en fjerde mulighet, nemlig at ingen av A eller B er inneholdt i den andre.
- Vi fanger opp denne forskjellen i en definisjon:

Ordninger

Definisjon

La R være en partiell ordning på en mengde A .
 R kalles **total** dersom vi for alle a og b i A har at

$$aRb \vee bRa.$$

Merk

- Det er for totale ordninger at vi har gode sorteringsalgoritmer.
- Utviklingen av slike algoritmer overlater vi til foreleserne i programmering, de er flinkere til å finne effektive algoritmer.

En utfordring

- Dette er en oppgave for de som har lyst til å se hvor gode de er til å resonnerer rundt de generelle definisjonene vi har gitt.
- Vi forventer ikke at studentene skal kunne løse slike oppgaver til eksamen.

Oppgave

La R være en relasjon på en mengde A .
Vi kaller R en **preordning** hvis R er transitiv og refleksiv.
Definer relasjonen S på A ved aSb når $aRb \wedge bRa$.

- a) Vis at S er en ekvivalensrelasjon på A .
Der er vanlig å skrive A/S for mengden av ekvivalensklasser $E(a)$ til ekvivalensrelasjonen S .

En utfordring

Oppgave (Fortsatt)

Vi definerer en relasjon $\hat{R}$ på A/S ved

$$E(a) \hat{R} E(b)$$

om aRb

- b) Vis at det ikke spiller noen rolle hvilke elementer i ekvivalensklassene $E(a)$ og $E(b)$ vi bruker.
- c) Vis at $\hat{R}$ er en partiell ordning på mengden av ekvivalensklasser.

En digresjon

- Hvis A er en endelig mengde finnes det $|A|^2$ elementer i $A \times A$, og

$$2^{|A|^2}$$

forskjellige relasjoner på A .

- Hvis eksempelvis $|A| = 10$ vil det finnes 2^{100} relasjoner på A .
- Hvis vi trekker en relasjon helt vilkårlig, ved eksempelvis myntkast for hvert par (a, b) , er sannsynligheten forsvinnende liten for at resultatet blir en av de **pene** relasjonstypene vi har sett på.